

**Kleiogesprek:
tien jaar Commissie Vrouwengeschiedenis**

Tineke Bogaerts en Hans Pols

Pressiegroep in actie

28

*Rond de tafel
v.l.n.r. Bregje Pel,
Janneke Riksen,
Marianne Zewald,
Zonneke Matthee
en staand Hans
Pols.*

Het is dit voorjaar tien jaar geleden dat de Commissie Vrouwengeschiedenis werd opgericht. Het verleden van vrouwen en hun aandeel in de ontwikkelingen van de eigen tijd stonden toen voor het eerst in de belangstelling in de VGN. In 1990 en 1991 zou 'De positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika 1929-1969' eindexamenonderwerp worden. En daar wisten we niet veel van. In Leiden spraken we met Bregje Pel, lerares geschiedenis, Zonneke Matthee, hoofdredactrice van *Historica*, Marianne Zewald en Janneke Riksen, allebei lerarenopleiders - Marianne in Rotterdam, Janneke in Amsterdam.

Tien jaar geleden was vrouwengeschiedenis in het onderwijs vrijwel niet bekend. Wat deden onze gesprekspartners destijds en hadden zij toen al iets met vrouwengeschiedenis?

Zonneke: Ik was toen bijna voorzitter van de VGN. In maart 1988 werd ik geïnstalleerd. Op dat moment werkte ik op het APS. Daar was ik voor gevraagd in het kader van het centraal schriftelijk eindexamen. Ik inventariseerde daar wat er aan lesmateriaal was op het gebied van vrouwengeschiedenis en ik hield me bezig met de invoering van emancipatie in het onderwijs in zijn algemeenheid. En ik gaf een aantal les-

uren op het Bonaventura College in Leiden op de mavo.

Marianne Zewald: In 1988 werkte ik, net als nu op de Hogeschool in Rotterdam. Het heette toen nog Lerarenopleiding Zuid-West Nederland. Ik gaf daar onder meer gezinsgeschiedenis. Voor vrouwengeschiedenis moesten er eindexamenskaternen komen. Een collega die voor Malmberg schreef, zat daar vreselijk mee in zijn maag. Hij wist er niets van. Voor hem was de stap van het gezin naar de vrouw heel gemakkelijk gemaakt en hij vroeg of ik het katern wilde schrijven. De vrouwengeschiedenis is daarmee op mijn pad gekomen.

Janneke Riksen: In 1988 gaf ik les op het Dr. Mollercollege in Waalwijk. Dat was mijn eerste baan. Ik had een doctoraalscriptie gemaakt over de positie van journalistes bij twee landelijke katholieke dagbladen, *De Tijd* en *De Volkskrant*. Vrouwengeschiedenis bestond toen al wel als doctoraal bijvak aan de VU, maar niet in Nijmegen, waar ik toen studeerde.

Bregje Pel: Ik ben tien jaar geleden gelijk lid geworden van de commissie. Ik was toen lerares. Ik had geschiedenis MO gestudeerd op het Nutseminarium in Amsterdam en daar was het - rond 1977 - dat ik voor het eerst van vrouwengeschiedenis hoorde. Er waren twee docenten, die met anderen het LOV, het Landelijk Overleg Vrouwen-geschiedenis, in die tijd oprichtten. Ze maakten ons heel enthousiast voor vrouwengeschiedenis.

Na mijn tijd zijn er readers gekomen en kon je er tentamen in doen, maar wij bestudeerden het vrijwillig. Je kreeg geen studiepunten.

Later wilde ik er ook in de klas wat mee doen, maar er was natuurlijk helemaal niets. Dus toen ik hoorde van de oprichting van een VGN commissie dacht ik, daar moet ik bij komen.

Dat is echt iets voor mij.

Ik ben er nu twee jaar uit. Ik geef nog steeds les en werk ook bij het KPC voor de Tweede Fase.

Emancipatie

Hadden jullie iets te maken met het examenonderwerp?

Zonneke: Niet als commissie. Het LOV, de voorloper van de VVG (Vereniging voor Vrouwengeschiedenis), is destijds door de HEG (de werkgroep Herziening Eindexamen Geschiedenis) gevraagd een onderwerp voor het CSE te onderwerpen. We zijn toen bij elkaar gaan zitten en uiteindelijk hebben Maria Grever en Carla Wijers de stofomschrijving in elkaar gezet. En daarna is door Maria de Commissie Vrouwen-geschiedenis van de VGN opgericht. Maar dat gebeurde allemaal toen het politiek al rond was.

Vanaf het begin is het onze bedoeling geweest om vrouwengeschiedenis in het totale reguliere onderwijs een plaats in te laten nemen.

Bregje: Ik merkte in mijn lessen dat het hier om onderwerpen ging, die de kinderen niet vertrouwd waren. Nu is het veel normaler een thema te behande-

len dat ingaat op iets uit het dagelijks leven. Toen was dat nog niet zo. Dat je het over het interbellum kunt hebben aan de hand van de mogelijkheden van vrouwen op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld, was nieuw. Ook de jongens in de klas gingen zich steeds meer dingen afvragen en vonden het leuk.

Janneke: Als je een zo compleet mogelijk beeld van het verleden wilt overbrengen dan mogen vrouwen niet ontbreken.

We hebben jullie doelstellingen uit 1988 en de verschillende jaarverslagen zitten lezen. Klopt het dat we daar ook iets emancipatorisch tegenkomen? Is het voor jullie een mes dat aan twee kanten snijdt? Als je in het verleden de vrouwen erbij haalt, dan zal je ook de huidige positie van vrouwen in de samenleving erbij moeten betrekken.

Marianne: Jazeker, en dat geldt ook nu nog. Laatst hadden we een discussie in het kader van onze naamswijziging naar 'Commissie Vrouwen- en Gendergeschiedenis'.

Aan de ene kant: als je kijkt naar de wetenschappelijke ontwikkelingen gaat het allang niet meer alleen over het verleden van vrouwen, maar over de ontwikkeling in de verhouding tussen mannen en vrouwen, gendergeschiedenis dus. Maar aan de andere kant vonden we dat we er niet waren met alleen het volgen van de wetenschappelijke ontwikkelingen.

Zonneke: We hebben met opzet in de nieuwe naam het woord 'vrouwen' gehouden om te benadrukken dat vrouwen in de geschiedenis zoals die nu gegeven wordt in het voortgezet onderwijs nog steeds een marginale rol spelen. We willen het signaal blijven uitzenden: denk om die andere sekse als je een compleet beeld van het verleden wilt geven.

Was 'gendergeschiedenis' voor jullie nu zo belangrijk dat het moest leiden tot een naamsverandering van de commissie?

Bregje: Bij gendergeschiedenis houd je je bezig met de rol van mannen en vrouwen in een bepaalde tijd. Bijvoorbeeld: in de jaren 50 hoorde het dat de vrouw op de eerste plaats moeder was. Dat was dus een aangeleerde rol. Als je de geschiedenis bestudeert kijk je welke rollen in een bepaalde tijd aan kinderen wordt geleerd. Je vraagt naar verschillen tussen gedragingen en waarden in tijd en plaats.

Zonneke: Als je alleen maar kijkt naar bijzondere vrouwen en grensoverschrijdend gedrag van vrouwen op een bepaalde plaats en in een bepaalde tijd, ben je bezig met anecdotes. Die vrouwen waren misschien niet zo bijzonder in een andere tijd of op een andere plaats. En in de eigen tijd van die vrouwen krijg je door anecdotes ook niet zoveel inzicht.

Lesgeven vanuit vraagstellingen

Geïnspireerd door de prachtige poster met het portret van Judith Leyster, van een tentoonstelling van haar werk een paar jaar geleden in Haarlem, bij Zonneke in de gang vroegen we hoe je omgaat met vrouwengeschiedenis in de les.

Als je bezig bent met de Gouden Eeuw en je komt daar bij de schilderkunst - Rembrandt, Frans Hals, Jan Steen - moet je dan denken: 'Laat ik even Judith Leyster noemen, want dat is een vrouw?'

Zonneke: Nee, dat is te weinig. En dat past ook niet bij de vernieuwingen in het geschiedenisonderwijs. Er moet vanuit een vraagstelling gewerkt worden. Je kunt beter komen met vragen als 'Waarom kon zij bepaalde dingen wel of niet?' 'Met welke problemen kreeg zij te maken?' 'Waren dat specifieke problemen voor Judith Leyster, of meer algemeen voor mensen, mannen - vrouwen - in haar tijd?'

Een leuk voorbeeld gaf Marjan Schwegman in haar oratie onlangs met het sprookje Sneeuwwitje. De gebroeders Grimm hebben destijds iets veranderd aan dat verhaal. Het ging oorspronkelijk over een eigen 'boze moeder'. Maar in die tijd, het begin van de negentiende eeuw, konden de mensen, en ook de Grimms, zich niet voorstellen dat een eigen moeder zo kwaadaardig zou zijn, en dus werd het een 'boze stiefmoeder'.

Je komt achter dergelijke dingen wanneer je werkt vanuit een vraagstelling. In dit geval 'Wat was het beeld van het moederschap in die tijd?'

Wij als commissie vinden het onze taak het onderwijs te laten zien dat je vanuit dergelijke vraagstellingen kunt werken. Wat verandert er in de verhouding tussen mannen en vrouwen door de tijd heen? Wat zijn de oorzaken dat er op een bepaalde manier over vrouwen en mannen wordt gedacht in een bepaalde tijd?

**Tegen boekenschrijvers
zeggen we: '...Doe eens iets
met een meisjes-Romein.'**

Janneke: Ik vergelijk het wel met klassen in de samenleving. Ook als je naar schoolboeken kijkt kom je die tegen. Van een klasse-benadering vraagt niemand zich meer af waarom die moet. Dat is ingeburgerd. Heel vaak wordt de uitsplitsing gemaakt wat iets voor een lage/midden/hoge klasse betekende. Zoiets moet ook gebeuren met mannen en vrouwen.

Bregje: Neem bijvoorbeeld de opmerking in een schoolboek: 'In de jaren 30 nam de werkloosheid enorm toe'. Sinds het eindexamenonderwerp weten we dat dat niet gold voor vrouwen. Die

Janneke: Ik denk dat dat de veranderingen in de schoolboeken zijn. In de kerndoelen van de basisvorming en die van de Tweede Fase is het benaderen van stof vanuit mannen en vrouwen een vast bestanddeel geworden. Daar kunnen schoolboekauteurs dus niet meer omheen. Eigenlijk staat in alle rapporten waar schoolboekschrijvers zich op baseren, dat vrouwengeschiedenis aan de orde moet komen. En dat gebeurt dan dus ook bij het schrijven van een nieuwe methode of het moderniseren van een oude.

Marianne: Je drijft natuurlijk wel op bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen; je doet het niet alleen. Maar wij hebben heel consequent vanaf het begin alle rapporten gescreeind, die daarvoor in aanmerking kwamen. Er kwamen bijvoorbeeld voorstellen voor kerndoelen van de basisvorming voor advies naar de VGN. Die kwamen bij de andere commissies terecht, maar ook bij ons. En wij zeiden er dan op als de vrouwelijke invalshoek vergeten was. En dat gebeurde ook bij de Tweede Fase.

Bregje: Hetzelfde geldt voor de onderwerpen van de centrale examens. Heel vaak heeft een van ons in de commissie gezeten en in ieder geval ontvangen wij het voorstel vrijwel altijd ter beoordeling. In het begin moesten we er nog om vragen, maar nu niet meer.

En jullie hebben altijd met nooit verslapende aandacht die zaken gevolgd? Op deze vraag volgde een volmondig 'ja' van alle kanten!

Voelen jullie je een VGN-commissie of meer een algemene pressiegroep die opkomt voor vrouwen- en gendergeschiedenis in het onderwijs? Wij kunnen ons voorstellen dat jullie netwerk buiten de VGN belangrijker is dan dat daarbinnen.

Zonneke: De VVG heeft indertijd het initiatief genomen tot het eindexamenonderwerp vrouwengeschiedenis en is ook nu nog, omdat daar de banden liggen naar de universiteiten, onze inspiratie- en voedingsbron. Als wij alleen als VGN-commissie zouden werken zonder dat er banden waren naar de wetenschappelijke vrouwengeschiedenis, dan zou dat heel lastig zijn.

Bregje: Maar in die zin is het een echte VGN-commissie, dat de meeste leden altijd leraressen/leraren zijn geweest in

het VO, mensen met twee benen in de dagelijkse onderwijspraktijk. Bij alles ga je toch uit van de vraag: 'Wat moeten de jongens en de meisjes in de klas ermee?'

Wij maken de vertaalslag van de wetenschap naar het onderwijs.

Marianne: En al onze contacten met de instellingen hebben we juist, omdat we een VGN commissie zijn. Daarom krijgen we ook de stukken.

Hoe vinden jullie je zaak er nu voor staan? Ik herinner me nog goed het luide gekreun tien jaar geleden over het eind-examenonderwerp.

Bregje: Dat is wel veranderd. Je hoort eigenlijk niet meer uitroepen dat iemand vrouwengeschiedenis ziet als de waan van de dag, waarover je dan nog verplicht bent les te geven ook. Maar de instelling om min of meer vanzelfsprekend vrouwen in de les te verweven is er nog niet. Nog steeds moet je zeggen, als je het dagelijks leven van de Romeinen ter sprake wilt brengen, doe dat dan eens aan de hand van een meisjes-Romein. Heren-boekenschrijvers komen maar niet op dat idee. Dus dat zeggen wij dan maar weer.

Marianne: Het is wel geaccepteerd. Het hoort er aan de ene kant gewoon bij, maar aan de andere kant klinkt er ook de vraag of het nog wel nodig is, speciaal aandacht te besteden aan vrouwen. Het is nu toch allemaal gewoon geworden?

Zonneke: Als antwoord daarop zeggen we dan dat we inderdaad heel wat bereikt hebben, maar de waakhond-functie is nog steeds nodig. Anders wordt het toch heel snel vergeten. Want nog steeds is het voor veel leraren een nogal losstaand onderdeel van de les.

Meer wapenfeiten?

Janneke: Als je naar het HBO kijkt is daar nu sprake van een stevige samenwerking van de docenten vrouwengeschiedenis van de verschillende instellingen. Marianne en ik zijn een jaar of vijf geleden begonnen learenopleiders bij elkaar te krijgen om te overleggen en materiaal uit te wisselen. Uiteindelijk is er ook een module vrouwengeschiedenis gemaakt, die op alle lerarenopleidingen kan worden gegeven. Daarmee kan vrouwengeschiedenis een structurele plaats krijgen.

Marianne: Met alle bezuinigingen en de gevolgen van dien houd je dan iets in

gingen juist meer werken. Zoiets speelt ook wanneer je in een hoofdstukje over de Middeleeuwen leest: 'De boeren deden dit ... de adel deed dat ...' Je moet achter de tekst in het schoolboek kijken en je afvragen wat boerinnen deden of adellijke vrouwen als er staat dat 'de adel' op kruistocht ging.

Invloed genoeg?

Jullie zijn nu als commissie al tien jaar bezig met het werk. Wat zijn jullie wapenfeiten? Zaken waarvan je zegt, nou daar zijn we trots op dat het is gelukt.

stand los van de persoonlijke gedrevenheid van een enkele docent. Als die toevallig verdwijnt, hoeft het dus niet zo te zijn dat daarmee in die instelling geen vrouwen- of genderbenadering in het programma opgenomen kan worden.

Zonneke: Zodra er iets met betrekking tot vrouwengeschiedenis speelt, zegt men, dan moet je bij de commissie vrouwengeschiedenis van de VGN zijn - tot het ministerie aan toe. Dat is echt een verworvenheid.

De commissie en het veld

Er is, zeker in de eerste jaren veel werk verzet door de commissie. Er is gepubliceerd in Kleio, er waren conferenties. Maar de laatste tijd komt er van jullie kant niet meer zoveel rechtsstreeks naar de docenten.

Bregje: Onze eerste conferentie was destijds die in Tilburg over het eindexamenonderwerp. En daarna is dat voortgezet met de conferentie over het boek *Wilde zwanen*. De geschiedenis van China in deze eeuw kan met behulp van dat boek vanuit de optiek van vrouwen behandeld worden. Aan die conferentie hielden we een lespakket over dat zo in de klas gebruikt kon worden. Het leuke van die dag was ook dat er veel mannen waren gekomen.

Het zou wel leuk zijn als het veld nog steeds van twee kanten bestookt werd met vrouwen- en gendergeschiedenis. We hebben te maken met kerndoelen en stofomschrijvingen natuurlijk. Maar dat komt zo van boven af. Hebben jullie in de nabije toekomst plannen in die richting? De laatste jaren missen we praktische zaken als artikelen en recensies in Kleio. Hoe komt dat?

Marianne: Dat is het tijdsaspect. We hebben het allemaal erg druk. We wilden bijvoorbeeld al vanaf het begin dat regelmatig publicaties over vrouwen- en gendergeschiedenis besproken zouden worden, zodat de mensen in het veld de ontwikkelingen zouden kunnen volgen. Maar dat hebben we nooit bereikt.

Zonneke: Het probleem is niet nieuw. Je wilt wel, maar je wilt meer dan je aankunt. Door iedereen wordt een beroep op je gedaan, niet alleen in de VGN.

Marianne: Wat wij ook merken is dat jonge leraren minder met vrouwen- emancipatie bezig zijn. Wij zouden wel

wat aanvulling kunnen gebruiken, maar men vindt het geen probleem meer lijkt het wel. Meisjes en jongens hebben toch dezelfde kansen?

Je merkt dat ook aan je studenten. Om nou voor zoiets in een commissie te gaan zitten?

Overigens zie je dat over de hele linie. Er zijn niet meer zoveel jonge mensen in het onderwijs en iedereen heeft het steeds drukker gekregen - te druk om zich echt in te kunnen zetten.

Zonneke: Een gevolg van emancipatie is natuurlijk ook dat er twee mensen werken en dan moet je nog maar tijd hebben voor iets extra's.

'Vrouw en arbeid'

1998 is niet alleen het herdenkingsjaar van de Vrede van Munster. Het is ook 100 jaar geleden dat koningin Wilhelmina de troon besteeg, als eerste vrouw in de Nederlandse geschiedenis en dat bij die gelegenheid een grote overzichtstentoonstelling werd georganiseerd in Den Haag over buitenshuis werkende vrouwen.

Deze Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid werd algemeen gezien als een mijlpaal in de emancipatie van de vrouw in Nederland. Voor Johanna Naber, een van de 'grote vrouwen' in deze tijd, was het de kroon op het werk van de vrouwenbeweging. Het was een enorm succes; er kwamen tienduizenden bezoekers en bezoekers. De tentoonstelling haalde uitgebreid de krant en wierp vele vragen op.

Maar vroegen we, was het nu allemaal zo opzienbarend dat je dat moet gaan vieren? Er is zelfs een nationaal comité.

Janneke: 'Overall gonst het in Nederland', zei men toen. Er was heel wat discussie over het werken van vrouwen. **Zonneke:** Het was ook geen expositietje ergens, er zijn grote gebouwen voor neergezet. Alles wat maar met vrouwenarbeid te maken had werd tentoongesteld. En daarna is men verder gegaan. De tentoonstelling is het begin geweest van een heleboel initiatieven. Johanna Naber was erg actief, Cecile Goekoop, maar eigenlijk ging het daar niet om.

Vooral was belangrijk, dat het zo'n massaal gebeuren was. Er kwamen heel veel mensen die nu allerlei informatie kregen, die hen versted deed staan. De lonen van thuisnaaisters bijvoorbeeld, men hoorde nu hoe belachelijk laag die waren. De arbeidsomstandigheden, de shockerende foto's van een houthakster

Honderd jaar vrouwen- en mannenwerk

Thieme

en haar kinderen. Allemaal zaken waarvan een breed publiek niet op de hoogte was.

Er is een subsidie verleent om lesmateriaal te maken rondom 1898. Op de jaarvergadering van de VGN van 21 maart jl. werd het gepresenteerd.

Een mijlpaal voor de commissie?

Wat is jullie vraagstelling bij het lesmateriaal. Waar gaat het om?

Janneke: In hoeverre was betaald en onbetaald werk verdeeld tussen mannen en vrouwen en welke veranderingen hebben zich daarin voorgedaan? **Marianne:** En nog verder doorgetrokken naar nu. Wat wil je zelf bereiken. Het gaat dus ook om oriëntatie op een toekomstig beroep.

Bregje: We hebben een katern gemaakt, dat met subsidie van het Ministerie van OC&W als boekje is uitgegeven. Het is geen knip- en plakwerk, maar echt professioneel.

Een dubbele bekroning?

Ja. Voor ons gevoel wel. Het is heel leuk om ons tienjarig bestaan met dit katern te vieren. Het was een hele eer die subsidie te krijgen.

Rond het katern worden informatie-bijeenkomsten belegd door het KPC. Zie daarvoor de Kleio-krant.